

7. Черевко О.В. Мотиваційні механізми зниження тіньової діяльності у сфері підприємництва // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Фінансова політика приватизованих підприємств і механізми її реалізації (Зб. наук. праць) / НАН України. Інститут регіональних досліджень; Редкол.: відп. ред. акад. НАН України М.І. Долішній. – Львів, 2003. – Вип. 4 (XLII). – С. 289–298.

8. Полищук Е.А. Малое теневое предпринимательство в структуре рекреационного комплекса АР Крым / Е.А. Полищук, А.Н. Бузни // Ученые записки Крымского инженерно-педагогического уни-

верситета. Сер. «Экономические науки». – Симферополь, 2008. – Вып. 12. – С. 172–175.

9. Михайлена Д.Г. Социально-психологические методы управленческой деятельности: сущность и содержание / Д.Г. Михайлена, М.С. Доронина // Бизнес Информ. – 2008. – №1. – С. 72–77.

10. Параскєєва А.М. Напрямки економічної оцінки рівня тінізації вугільної галузі // Економічні проблеми адаптації та розвитку вищої школи в умовах ринку. Зб. наук. праць Інституту економіко-правових досліджень НАН України. Ч. II. – Донецьк: ІЕПД НАНУ, 2004. – С. 135–143.

А.О. ТИМОШЕНКО,
асpirант, Європейський університет

Теоретичні основи формування системи податкового контролю

У статті розглядається сутність податкового контролю та обґрунтовується необхідність формування його ефективної системи.

Ключові слова: податковий контроль, податки, оподаткування, суб'єкт оподаткування, система податкового контролю.

В статье рассматривается суть налогового контроля и обосновывается необходимость формирования его эффективной системы.

Ключевые слова: налоговый контроль, налоги, налогообложение, субъект налогообложения, система налогового контроля.

The article considers the nature of tax control and the necessity of forming its effective system.

Keywords: tax control, tax, tax, taxpayer, tax control system.

Постановка проблеми. Система контролю невід'ємна від формування фінансових взаємовідносин у суспільстві. В залежності від того, наскільки ефективно побудована система, наскільки вона гнучка до трансформаційних змін в економіці, залежить розвиток виробничих, економічних, соціальних процесів у країні.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Сутності податкового контролю та ефективного його здійснення присвячена низка наукових праць. Це роботи М.Я. Дем'яненка, В.М. Мельника, Н.С. Прокопенко, В.П. Синчака, Л.Л. Тарангута інших.

Метою статті є виявлення якісних характеристик процесу формування системи податкового контролю.

Виклад основного матеріалу. Податковий контроль спрямований на реалізацію податкової політики у сфері податкових відносин. Контроль – це зіставлення записів, перевірка, спостереження для встановлення відповідності будь-чого певним вимогам [1, с. 78].

За П. Друкером «контроль – це вимір і інформація... мета контролю – виявлення того, що відбувається... контроль дозволяє одержати інформацію, на підставі якої здійснюється управління, тобто виконання необхідної дії...» [2, с. 211]. Звідси завдання контролю – це створення системи гарантій виконання планів і підвищення ефективності управлінського процесу. Економічний словник подає визначення контролю як складової частини управління економічними об'єктами й процесами, що полягає в спостереженні за об'єктом з метою перевірки відповідності спостережуваного стану об'єкта бажаному й необхідному стану, передбаченому законами, положеннями, інструкціями, іншими нормативними актами, а також програмами, планами, договорами, проектами, угодами [3, с. 236].

При з'ясуванні сутності контролю цю дефініцію розглядають і як економічну категорію, і як функцію, за допомогою якої здійснюється процес управління, і як окремо виділений механізм. Деякі науковці схиляються до думки, що контроль – це форма державної влади [4, с. 12]. Інші переконані що контроль – це функція управління [5, с. 7; 6, с. 11]. Різні погляди на одну і ту ж категорію свідчать, що контроль має непросту побудову і використовується в досить несхожих напрямах.

Відомо, що контроль є об'єктивною необхідністю. Це система спостереження і перевірки процесу діяльності визначеного об'єкта з метою корегування відхилень від запланованих показників [7] та інструмент дослідження реальності, яка пізнається у порівнянні [6, с. 21]. Контроль є конкретного змісту і конкретних форм [8, с. 6]. Автор схиляється до того, що всі види контролю потрібно розглядати у взаємозв'язку, з метою розширення уяви про об'єкт контролю і вплив на нього оточуючих об'єктів, які знаходяться в одній системі.

Система – це сукупність взаємозалежних елементів, що утворюють єдине ціле [9, с. 12], або як множина пов'язаних між собою елементів того чи іншого походження, яка впорядкована за відношеннями і має певні визначені властивості [10, с. 11]. Системи бувають сумарні – це поєднання компо-

нентів та властивостей. Також системи бувають інтеграційні, при яких сукупність елементів, вибудовують нові системні атрибути, відмінні від тих елементів, з яких вони утворилися.

Систему податкового контролю можна представити як вхід, перетворення, вихід, зворотний зв'язок, обмеження, які націлені для виконання завдань системи.

Системи соціально-економічних поділяються на складові [11]: характер проблем, які вирішуються (політичні, економічні, соціальні, організаційні, фінансові); рівень управління (загальнодержавні, міжгалузеві, міжрегіональні); характеристика соціального замовника (населення країни, міста, району); масштаб, що характеризується кількістю ресурсів, закріплених за системою (великі, середні, малі); ступінь самостійності виконавчих елементів системи (координаційні, інтегральні, програмно-цільові).

Контроль – невід'ємна складова досягнення ефективних результатів будь-якої діяльності. Деякі вчені пропонують здійснити модернізацію контролю, який би мав спрямованість на проведення глибокого аналізу та оцінки системи управління в різних сферах [12]. Якщо управління – це розробка і досягнення мети, то контроль – це дії, направлені на забезпечення досягнення поставленої мети. Таким чином, предметом управління є діяльність об'єкта управління, спрямована на одержання запланованого результату. Предметом контролю виступає стан об'єкта і наскільки він відповідає запланованим показникам.

Механізм контролю – це реалізація зворотного зв'язку між об'єктом і суб'єктом управління. За допомогою нього формується інформація про стан об'єкта управління. Таким чином, механізм податкового контролю – це здійснення механізму зворотного зв'язку об'єкта податкового контролю з контролюючим податковим суб'єктом, який направлено на досягнення мети контролю.

Податковий контроль – це спосіб попередження, виявлення та запобігання порушень у процесі оподаткування діяльності господарюючих суб'єктів чи фізичних осіб. Також він виступає як елемент системи управління бізнес-структур, джерело інформації про стан податкової діяльності суб'єктів підприємництва, як складова функціонування податкових органів, спрямованіх на виконання прогнозних показників податкових виплат.

Мета податкового контролю полягає в об'єктивному, систематичному з'ясуванні стану податкового середовища і викремленні негативних факторів, що впливають на виконання обов'язків з надходження податкових платежів до бюджетів усіх рівнів.

На початку 90-х років у зв'язку з різко зростаючою роллю податкової служби у процесах наповнення державної казни податковими сплатами роль податкового контролю активізувалася.

Завдання податкового контролю полягає у співставленні фактичних показників податкових виплат щодо прогнозних показників податкових надходжень; з'ясування чинників, що призвели до відхилень у податкових виплатах, та розробка

шляхів з подолання цих відхилень і напрямів ефективної роботи податкових органів та господарюючих суб'єктів (платників податків).

Податковий контроль починається з окреслення проблеми завдяки порівнянню фактичного і очікуваного стану об'єкта, що перевіряється. Це становить сутність податкового контролю. Заключний етап – безпосереднє проведення податкового контролю, що визначає, наскільки сумісно ставиться суб'єкт господарювання до своїх обов'язків зі сплати податків при здійсненні господарських операцій. Зважаючи на це кожен рівень податкового контролю повинен мати свою систему і механізми контролю. Відсутність цього може звести роботу податкових органів до негативних показників.

Підсумовуючи вище зазначене, пропонується дефініція податкового контролю як складової соціально-економічної системи. Податковий контроль є частиною соціально-економічної системи і представляє собою постійне і системне відстеження об'єктів оподаткування, процесів оподаткування з метою відповідності їхньої діяльності податковій політиці і чинному податковому законодавству.

Факти, накопичені вітчизняною і закордонною економічною наукою, дозволяють стверджувати, що будь-який державний устрій не може існувати без ефективної системи податкового контролю. Податковий контроль є частиною надбудови суспільства. Зважаючи на те, що суспільство постійно змінюється через трансформацію політичного середовища, законодавчої і виконавчої влади. В результаті змінюється податкова система, а звідси змінюється і система податкового контролю. Тобто можна зазначити, що формування системи податкового контролю здійснюється постійно. Притримуючись думки вітчизняних вчених стосовно того, що система контролю – це взаємодія елементів: суб'єкт – контролльні дії – об'єкт та зворотній зв'язок об'єкта контролю з контролюючим суб'єктом [10], пропонується авторська схема формування податкового контролю (див. рис.).

Система податкового контролю повинна мати загальні основи формування і функціонування. Контрольна діяльність починається з визначення мети [13, с. 39–40]. Досягнення цілі соціально-економічної системи в наповненні бюджету країни є змістом податкової діяльності.

Ціль системи податкового контролю полягає в забезпеченні суб'єкта контролю контролююю інформацією. Це дає можливість передбачати певні відхилення від бажаного результату і вчасно реагувати з метою їх зневілювання.

За А. Файолем, ціль контролю «полягає в перевірці того, чи все відбувається відповідно до прийнятого плану, діючих інструкцій і встановлених принципів» [14, с. 841]. Звідси ціль податкового контролю полягає в перевірці відповідності встановленим нормативним актам з забезпечення виконання податкового законодавства та податкового виробництва.

Цілі податкового контролю визначаються «економічними і політичними закономірностями розвитку певної формaciї» [15, с. 3].

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Система податкового контролю

Податковий контроль здійснюється державними і аудиторськими органами, бухгалтерськими і фінансовими службами підприємств. В залежності від цього вони мають різну мету і завдання.

Стаття 62 Податкового кодексу регламентує способи здійснення податкового контролю державними органами. Так, податковий контроль здійснюється шляхом: 1) ведення обліку платників податків; 2) інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів державної податкової служби; 3) перевірок та звірок відповідно до вимог цього Кодексу, а також перевірок щодо дотримання законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролючі органи, у порядку, встановленому законами України, що регулюють відповідну сферу правовідносин [16].

В організаційному плані податковий контроль має такі види: оперативний, періодичний, документальний, фактичний контроль та внутрішній і зовнішній аудит.

Оперативний контроль – це перевірка податковими органами під час звітного періоду по закінченні операції, що підлягає контролю. Інформаційними джерелами є планові, оперативно-технічні, бухгалтерські і статистичні дані.

Періодичний контроль – це перевірка за будь-який звітний період з метою встановлення дотримання вимог податкового законодавства, своєчасної та повної сплати податків, а також виявлення порушень і здійснення заходів з їх усунення. Джерелами слугують дані планів, кошторисів, первинних документів, облікових реєстрів і інші відомості.

Документальний контроль – це перевірка, під час якої здійснюється відповідність об'єкта, що перевіряється, нормативним показникам і його зміст визначається на основі первинних і похідних документів.

Фактичний контроль – перевірка, під час якої стан об'єкта, що перевіряється, здійснюється за допомогою огляду, обміру, перерахунку, контрольної закупівлі та ін.

Внутрішній аудит – первинний контроль, який здійснюється на рівні працівників бухгалтерських і фінансових служб підприємства. Він передбачає забезпечення достовірності обліку об'єктів, що оподатковуються, сплачених в бюджет податкових виплат, а також якісне складання податкових розрахунків та звітів.

Зовнішній аудит – недержавний податковий контроль, що здійснюється аудиторськими фірмами.

Система податкового контролю виконує функції, що базуються на завданнях податкового контролю. Мета цих функцій полягає в отриманні інформації, у вимірюванні виконання прогнозних показників, у здійсненні аналітики і проведенні коригувальних заходів.

Виходячи з аналізу основних характеристик контролю, на думку автора, система податкового контролю включає: ефективність його здійснення, точність, достовірність. Також до складу характеристик, що розглядаються, можна віднести терміни здійснення податкового контролю, швидкість реагування на результати податкового контролю, окуність затрат на здійснення цього контролю, обсяг роботи, що підлягає податковій перевірці, рівень універсальності програм податкового контролю, зміст і форма організації, проведення та оформлення податкових перевірок. Поряд із цим важливо складовою системи податкового контролю виступає універсальність програми перевірок, що розглядаються, та комп'ютеризація здійснюваних заходів. З позиції податкового менеджменту потрібно зважати на рівень кваліфікації співробітників податкових органів, що задіяні у перевірках, кількість таких співробітників, відстань до об'єктів контролю та ін.

Податковий контроль досить важлива складова ефективної податкової системи і податкового регулювання економічних і соціальних процесів, що відбуваються у будь-якій країні. Він є носієм інформації про діяльність суб'єктів оподаткування, про порушення при нарахуванні та сплаті податків суб'єктами підприємницької діяльності, або з'ясування чинників, що можуть вплинути на невиконання прогнозних показників зі сплати податкових платежів, а також результати податкових перевірок дають можливість розробити більш об'єктивні заходи діяльності на майбутнє.

За допомогою податкового контролю перевіряється законність дій платників податків, що, у свою чергу, сприяє виконанню соціально-економічних заходів, що намічені урядом та територіальними громадами. Сутність його базується на перевірці суб'єктів підприємницької діяльності та фізичних осіб, що сплачують податки, стосовно здійсненню їх діяльності в законодавчому полі, а також, як вище зазначалося, в отриманні аналітичної інформації з виконання прогнозних показників надходження податкових виплат до бюджетів з метою вчасного реагування зі сторони податкових органів та органів влади для забезпечення виконання намічених показників.

Висновки

Система податкового контролю – це самостійна ланка, підосновою якої є організація та проведення податкових перевірок, ефективність здійснення яких пряма впливає на ефективність виконання державних функцій органами влади.

Список використаних джерел

1. Гордієнко М.І. Економічний сутність складових господарського контролю // Економіка АПК, 2007. – №9. – С. 78–83.
2. Друкер Ф. Практика менеджменту: Пер. с англ. – М.; СПб.; К.: Іздательский дом «Вильямс», 2002. – 397 с.
3. Родионова В.М., Шлейников В.І. Фінансовий контроль: Учебник. – М.: ИД ФБК–ПРЕСС, 2002. – 320 с.
4. Тихомиров Ю.А. Механизм управления в развитом социалистическом обществе. – М. – 1978. – С. 156.
5. Козинський С.М. Державний фінансовий контроль у контексті реалізації політики економічного зростання // Бюджет та фінансової контролю у державному управлінні. – Х., 2003. – С. 30–33.
6. Дудко В.П. Контроль у системі державного регулювання економіки: теорія та організація. – Чернівці: Прут, 2006. – 366 с.
7. Уорнер М. Класики менеджменту: Пер. с англ. / Под ред. Ю.Н. Каптуревского. – СПб.: Питер, 2001. – 1168 с.
8. Hammer M. Reengineering Work: Don't Automate, Obliterate // Harvard Business Review. – 1990. – Vol. 4. – P. 7–17.
9. Борщ А.Г. Бюджетна підтримка аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів в економіці України // Економіка АПК, 2009, №2. – С. 111–117.
10. Дрозд І.К. Контроль економічних систем. – К.: ТОВ «Імекс ЛТД», 2004. – 312 с.
11. Дрозд І.К., Шевчук В.О. Державний фінансовий контроль: навч. посібник / Київський національний університет ім. Т. Шевченка; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К.: Імекс–ЛТД, 2007. – 304 с.
12. Евланов Л.Г. Основы теории принятия решений: Учеб. пособие. – М.: АПХ, 1979. – 212 с.
13. Чернов С.І. Державна підтримка фінансового забезпечення аграрного сектору // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2005. – №2. – С. 205–210.
14. Управление организацией: Энцикл. слов. / Под ред. А.Г. Поршнева и др. – М.: Изд. дом ИНФРА-М. – 2001. – 821 с.
15. Білуха М.Т., Дмитренко М.Г., Микитенко Т.В. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит: Підруч. для студ. вищ. навч. закл.. – 2 вид., перероб. і доп. – К.: Українська академія оригінальних ідей, 2006. – 888 с.
16. Податковий кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, №13–14, №15–16, №17. – Ст. 112) – [Електрон. ресурс]. Режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>